

РЕЦЕНЗИЯ

от Кольо Видев Коев, проф., дн в Катедра „Социология и науки за човека“, ПУ „Паисий Хилендарски“ на материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ по област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност Социология

Общо представяне на получените материали

Със заповед № № Р33-4121 от 24.08.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ в ПУ по област на висше образование 3. Социални стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност Социология, обявен за нуждите на катедра Социология и науки за човека към Философско-исторически факултет.

За участие в конкурса е подал документи единствен кандидат д-р Нина Василева Николова.

Представеният от д-р Николова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ.

Нина Николова е приложила общо 17 научни труда, от които 15 статии и 2 монографии, което е повече от достатъчно за покриване на изискванията на конкурса. Към това ще прибавя и участието (между 2000 и 2020 г.) в 14 национални и международни проекта, както и включването с доклади в 16 научни форума.

Не се рецензират статии под №№ 7, 8, 12, 13, 15, тъй като липсват разделителни протоколи, които да покажат дела на кандидата в съвместните публикации. Няма да рецензирам и монографията *Политанатомия на модерния човек. Живото тяло като предизвикателство пред социологията*, защото до голяма степен се препокрива с докторската дисертация от 2000 г. „Политанатомия на модерния човек: към социология на живото тяло“. Всъщност вниманието ми ще бъде съсредоточено най-вече върху монографията *Excrementum. Сетива на близостта*, тъй като тя най-пълноценно демонстрира мрежата от теоретични интереси на Н. Николова и освен това включва в повече или по-малко преработен вариант повечето от приложените за конкурса статии.

Кратки биографични данни за кандидата

Бих могъл да говоря дълго за Нина Николова, тъй като имам поглед към развитието ѝ от различни перспективи: като неин преподавател в СУ „Кл. Охридски“, като рецензент на докторската ѝ дисертация от 2000 г., като гл. редактор на списание *Социологически проблеми*, публикувало повечето от представените за конкурса статии, и най-сетне като неин колега в ПУ „Паисий Хилендарски“. Ще коментирам детайлно качествата ѝ в следващите части на рецензията. Тук само ще криптирам хоризонта на това, което ще развия по-обстойно нататък, с ключовите думи, характеризиращи отчетливо работата ѝ през всичките тези години: *нестандартно мислене* и *последователност* в разработването на заявената социологическа проблематика. Ще посоча обаче и един факт от нейната научна биография, който е съвсем лаконично отбелязан в CV-то, но ми се струва неомаловажим елемент от калибрирането на научната ѝ нагласа. През 1990-1991 г. тя бе на специализация в Социологическия факултет на Билефелдския университет (където по това време за две години пребивавах и аз) в една интернационална среда на хора, активно занимаващи се с феноменология. Участието в учебния процес и в дискусиите, организирани от домакина, проф. Рихард Гратхоф, според мен, са допринесли съществено за оформянето на теоретичното мислене на д-р Николова.

Обща характеристика на дейността на кандидата

В стремежа си да конкретизирам на първо приближение споменатите по-горе ключови думи, характеризиращи качествата на Нина Николова, ще отбележа преди всичко открояването и системното разгръщане на дълго време пренебрегвано в социологията теоретично и емпирично поле: изследванията на живото тяло.

Маргинализирането на живото тяло е естествена последица за една социология, чието съществуване от самото начало се разкъсва между натурализма на социалната физика и етера на социалния смисъл. Затова пък още с докторската си дисертация „Политанатомия на модерния човек: към социология на живото тяло“ д-р Николова поема по различен път, като се обръща към „политанатомията“ на Фуко и хабитуалните практики на Бурдийо, съчетавайки ефективно двете перспективи през феноменологическия акцент върху кинестетичната организация на живото тяло (Хусерл и Мерло-Понти). Още в дисертацията си тя изявява един емблематичен елемент на творческия си почерк: анализ на социалните процеси през характерни (често пъти неочаквани) предметности (в случая с дисертацията – анализ на модерната телесност през дрехата [но и през гарата и тоалетната – един вид предусещане на бъдещи занимания]).

Оценка на учебно-педагогическата дейност и подготовка на кандидата

По-нататък д-р Николова успешно утвърждава тези свои приоритети и в дейността си на преподавател, изграждайки курсове с отчетлив авторски профил. Достатъчно е да спомена само такива заглавия като „Историческа социология на политиката (анатомополитика)“, „Социология на тялото“ или пък курса за магистри „Социология на телесните практики“. Впрочем дори лекционни курсове с по-традиционни наименования като „Социология на публичността“ и „Социология на традиционните и модерните общества“ са пронизани от споменатия вече теоретичен избор.

Социологическата нагласа на Нина Николова ѝ позволява да се впише органично в работата на катедра Социология и науки за човека (както и на предшественика ѝ – Социология), където феноменологията и рефлексивната социология на Бурдийо са добре изразени, внасяйки оригинални нюанси в изследователския профил на катедрата. Тя работи много успешно и с дипломантите в катедрата. Уникално свидетелство за това е съвместната публикация от 2014 г. на руски език с един от тях (В. Големанов) «Дикое тело и спорт. К одной истории в социологии спорта». Няма да пропусна и нещо, което обикновено остава незабелязано за външното око – изявите на д-р Николова като преводач. Нейно дело са ключови преводи на Н. Луман, З. Фройд, Х. Блуменберг (за превода на *Парадигми към една метафорология* на Ханс Блуменберг през 2016 г. тя получава Наградата на Съюза на преводачите в България за ярки постижения в областта на превода на хуманитаристика). Споменавам този факт, защото работата „отвътре“ с немския език е условие за нюансирана интерпретация на езикови структури, каквато Н. Николова постоянно демонстрира в публикациите си.

Представителна за творчеството на кандидата е монографията от 2020 г. *Excrementum. Сетива на близостта* и затова, ориентирайки се към оценка на научните приноси, ще съсредоточа вниманието си най-вече върху нея.

Този труд разкрива в пълна мяра онова, което в началото определих едновременно като нестандартно мислене и като последователност в работата на кандидата. От една страна, книгата е *естествено продължение* на заниманията на Николова с живото тяло, а, от друга, изборът на теоретичен фокус е повече от нетрадиционен: т.нар. сетива на близостта. Доколкото изобщо сетивността е влизала в обсега на социологията, това е било най-вече със зрението и слуха като сетива на дистанцията, докато сетивата на близостта (мирис, вкус, обоняние) изглеждат по-скоро странни като предмет на социологически интерес. Може би затова и социологически ефект Николова постига не толкова чрез интерпретация на социологически трудове (макар

препратки към такива трудове да не липсват), колкото посредством органична амалгама от обсъждания предимно на исторически разработки¹ и на литературни произведения (*Парфюмът* на П. Зюскинд, *Клетниците* на В. Юго, *Шоколад* на Дж. Харис).

В началото на монографията обаче съвсем естествено стои Георг Зимел – един от малкото социолози, занимавали се със сетивността, включително (макар и периферно) със сетивата на близостта. Той обаче присъства по необичаен начин – в инсцениран диалог със Зигмунд Фройд, мислителя, който Н. Николова добавя към познатия вече методологически „букет“, включващ Фуко, Хусерл, Мерло-Понти и Бурдийо. Неслучайно Зимел по-скоро задава въпроси, отколкото да участва равностойно в диалога – за него осезанието и обонянието са „по-нисши“ сетива в сравнение със зрението и слуха. Поставяйки естетическа (макар и винаги специфично договаряна) дистанция между себе си и своя предмет Зимел, по думите на Николова, по-скоро „надушва“... подривната мощ на олфакторното сетиво“ (с. 23), пребивава в драматично напрежение с него, без да е в състояние да постави във фокус социалната му значимост. Фройд „предлага аналитично обяснение на неговата специфика“ (пак там), защото се оказва интелектуално освободен спрямо „света на отвратителното“ чрез фактическа „инициация“ в него. Бих подсилил това допускане с твърдението, че въпросната инициация „произвежда“ един вид психоаналитично „епохé“ спрямо смущаващата афективна мощ на този свят, епохé, което Нина Николова по оригинален начин практикува в книгата си, за да разкрие различни проявления на *социална* манипулация със сетивата на близостта.

Тя извежда на преден план един фройдистки принцип, който има важна обяснителна функция в изложението: „отвращението е бивше желание“. (Желанието пък се схваща като скачено с удоволствието и се разглежда като „предвкусване на бъдещо удоволствие“ [с. 7]). Николова социологизира принципа на Фройд и показва как чрез системно изтласкване се извършва обръщане, при което отвращението изпълнява репресивни функции и се разглежда като „симптом на защита“. Това обръщане, разбира се, макар да е видимо в съкратен вид в детското развитие, се е извършило в едно дълго социално време в хода на специфично дисциплиниране на сетивата, както показва *Относно процеса на цивилизация* на Елиас (труд, който привлича като елемент от анализа си Н. Николова).

Всъщност център на монографията представляват хлабаво свързани есета върху тактилните усещания, вкусовете преживявания и обонянието, въплътени в живото тяло като „бива-

¹ Намирам за изключително интересен факта на новопридобита емпирична и теоретична значимост за социологията на историческите изследвания днес, също както е било в предисторията на „разбиращата“ социология (когато се е формирал комплексът от „науки за човека“).

не-в-света“ (иначе казано, в тялото като „проникнато от света и проникващо в света“, ако използвам една парафраза, с която Николова препраща към Мерло-Понти). Същевременно феноменологията на живото тяло е своеобразен ключ към социологическите анализи в книгата. Тя осигурява оригинален (в смисъл на примордиален) достъп до такива привидно далечни на сетивата на близостта феномени като канализацията, разглеждана в книгата като „долнището на града“, тоалетната като „връзка с долния свят“, комуналната квартира в Съветския съюз като пространство едновременно на близост и на отдалеченост и т.н.

Тъкмо в този контекст искам да отбележа един кратък анализ на д-р Николова, който, струва ми се, има голям потенциал. Вземайки за отправна точка изследването на М. Диакону върху обонянието, Николова акцентира върху него като „интертелесен мост“ в социалните взаимодействия, тъй като подложените на репресия тактилни и вкусови усещания при модерния човек като че ли са седиментирани тъкмо в обонянието. Оттук и допускането, че „сетивата на близостта са съсредоточени в обонянието и то ги замества и представлява“. Обонянието като „междинно сетиво“, по думите на Николова „сякаш има способността да притегля, да приближава желаните обекти и – обратно при отвращението то функционира като отблъсква и поставя дистанция спрямо противните обекти“ (с. 189-190). Като констатирам потенциала на този анализ, имам предвид и възможността за продължението му в по-радикално-феноменологична посока. Ето една възможност, която ми хрумва на първо четене. В *Идеи II* Хусерл говори за „второто лице“ на живото тяло като „място на конверсия“, където се извършва непосредствен преход „от духовна в природна каузалност“ (т.е. от една каузалност, която зная как да управлявам, в несъобразяваща се с моята воля власт на природното като чуждо). Ако проектираме тази идея върху интересубективността, конверсията вече ще бъде между живото тяло на Аза и на Другия (при това в двете посоки). Конверсията обаче предполага обръщане, при което „чуждото“ (било в смисъл на привличащо или на отблъскващо) модифицира „моите“ действия отвъд волевия контрол на Аза. Подобна проекция, струва ми се, би дала интересни резултати, особено по посока на *афективността като социален феномен*, ако бъде проиграна тъкмо през обонянието като „междинно сетиво“.

Обсъждайки монографията на Н. Николова, аз фактически открих и основните ѝ научни приноси (не само в този труд, но и в другите представени за рецензиране трудове).

Най-общо, тези приноси имат характера на утвърждаване и разширяване на ново за българската социология научно поле: социология на сетивата (със специално ударение върху сетивата на близостта). Съществена роля за ефективното разгръщане на това поле играе разработването на комплексен методологически инструментариум чрез синтез между феноменологическа и

психоаналитична перспектива, с които органично съжителстват Фукоанската теория за въплътената власт и рефлексивната социология на Бурдийо (по-специално теорията му за хабитуалните практики). В рецензираната монография, както и в приложените статии работата с този инструментариум дава конкретни социологически резултати. Най-важните от тях: специфичен поглед към градската (интериорна и подмолна) среда през тоалетната и през канализацията; поставяне във фокус на близкото минало през „санитарната култура“ и „комуналката“ при социализма; ключовият акцент върху т.нар. „афективна история“ (с особено внимание към афективната структура на индивидуалния опит) [вж. освен рецензираната монография публикации №№ 6, 8, 9, 10, 12].

Така очертаните от мен приноси са несъмнено лично дело на кандидата. Прегледът на справката за цитиранията показва висок брой позовавания, които идват от различни научни кръгове (между които е сериозен дялът на докторантите).

Лични впечатления

В рубриката „лични впечатления“ ще завърша с нещо, с което започнах тази рецензия. Познавам Нина Николова като един от най-оригинално мислещите мои студенти, оцених високо докторската ѝ дисертация, а сега имам удоволствието да санкционирам позитивно (според мен с голямо закъснение) следващата крачка в нейното научно развитие. Пожеланието ми е Н. Николова да продължи да поддържа автентичността на мисловната си стилистика, но да извърви в много по-бързо темпо пътя към професурата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от Нина Василева Николова отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Кандидатът в конкурса е представил достатъчен брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защитата на образователната и научна степен ‘доктор’. Както аргументирах в рецензията си, в работите на кандидата има оригинални научни приноси, като основната част от тях са публикувани в списания и научни сборници с научни рецензенти. Категоричното ми заключение е, че теоретичните разработки на Н. Николова са значим

принос в развитието на българската социология, като част от тях са пряко ориентирани към учебната работа. Научната и преподавателската квалификация на кандидата е несъмнена.

Постигнатите от Нина Василева Николова резултати в учебната и научно-изследователската дейност, напълно съответстват на специфичните изисквания на Философско историческия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни приноси, давам своята положителна оценка и препоръчвам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Философско историческия факултет за избор на Нина Василева Николова на академичната длъжност 'доцент' в ПУ „П. Хилендарски“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност Социология.

10. 11. 2020. г.

Рецензент: проф. дн. Кольо Коев